

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Posudek oponenta

Autor práce: **Bc. Barbara Kovářová**

Název práce: *Prediktory dezinformovanosti v období pandemie COVID-19 v české společnosti*

Autor posudku: PhDr. Jiří Šafr, Ph.D.

Návrh klasifikace práce: *velmi dobře*

Základní charakteristika práce.

Předložená práce se zabývá důvěrou v dezinformace v české společnosti v době pandemie COVID-19. Cílem je zjistit, jaké skutečnosti přispívají k dezinformovanosti v dospělé populaci. Zaměřuje se při tom na dva okruhy: sociodemografické charakteristiky a postoje a hodnoty k vnějšímu světu. Jde bezesporu o téma společensky navýsost aktuální, neboť výzkumy veřejného mínění opakovaně informují o vysoké tendenci v ochotě věřit v dezinformační narativy. Empirická část práce spočívá v sekundární analýze kvantitativních dat z druhé vlny rozsáhlejšího opakovaného výzkumu realizovaného Psychologickým ústavem AV ČR.

KONCEPČNÍ STRÁNKA PRÁCE

Má práce jasně formulovaný záměr, cíl, výzkumnou otázku a odpovídají jim závěry?

Ano.

Má práce adekvátně stanovenou a jasně vyloženou metodu a postup řešení?

Ano.

Jsou jednotlivé části práce (zejm. teoretická a empirická) vyvážené a vhodně propojené, vytváří text konzistentní celek?

Ano.

Jsou argumentace a text práce a vystavěny logicky, jasně, srozumitelně? Má práce přehlednou strukturu?

Ano.

OBSAH PRÁCE

Hodnocení kvality teoretické části práce (relevance k tématu a záměru práce, šíře a hloubka, vhléd autora do problematiky, samostatnost, originalita zpracování,...).

Teoretická část je velmi dobře zpracovaná, jak pokud jde o obecná východiska tak o zjištění dosavadního výzkumu v oblasti vzniku a dopadu dezinformací na společnost. Podrobně nejprve definuje, co to jsou dezinformace, jak vznikají, jak se šíří a jakou roli v tom hrají nová média. Uvedeny jsou proměny názorového vůdcovství, důsledky pro stav veřejného diskursu (posilování společenské polarizace). V kapitole 2.8 Shrnutí teoretických východisek

jsou bez jakékoliv věcné argumentace výčtově uvedeny hypotézy, které jsou předmětem ověřování v následující empirické části.

Hodnocení kvality empirické části práce (adekvátnost použitých metod a postupů vzhledem k cíli práce, správnost aplikace metod a postupů, prezentace a interpretace výsledků,...).

Empirická část práce je založena na testování hypotéz v sekundární analýze dat z kvantitativního výzkumu dospělé populace provedeného pomocí online dotazování. Výzkum realizoval PSÚ AV ČR. Reprezentativita výsledků za dospělou populaci ČR je tak omezena pouze na lidi, kteří využívají internet. Uvedeno

Autorka postupuje systematicky nejprve od konstrukce transformovaných proměnných k bivariátní analýze, kdy nejprve ověřuje vlastnosti rozložení hodnot použitých proměnných a v důsledku toho volí neparametrické metody (možná tak i vzhledem k velikosti výběrového souboru a faktu, že závislá proměnná je konstruovaná jako index z velkého počtu 15 manifestních ordinálních znaků, a tudíž lze předpokládat její přibližně normální rozložení, jde o poněkud zbytečný krok, navíc tento typ testů ztrácí statistickou sílu). K ověření platnosti vytyčených hypotéz následně provádí vícerozměrnou analýzu pomocí lineárně regresního modelu, kde postupně do modelu vysvětlujícím důvěru v dezinformace přidává jednotlivé vysvětlující znaky. Proč ale nebyly do prvního modelu zahrnuty rozdíly podle pohlaví (zjištěné v bivariátní analýze)? Vhodnější by bylo také použít kategorizovanou podobu věku (do menšího počtu kategorií např. čtyř), tím by bylo možno dokumentovat případný nelineární trend jeho vlivu. Nad rámec tohoto OLS modelu je ještě analýza replikována pomocí ordinálního logitového modelu s proporčními velikostmi šancí. Popravdě to je již poněkud zbytečný krok, neboť závislý znak míry důvěry v dezinformace lze díky konstrukci z většího množství manifestních proměnných považovat za kardinální proměnnou (byť zde nám chybí k posouzení tvaru rozložení hodnot grafické zobrazení, např. v histogramu).

Postup práce je veden svědomitě, autorka ověřuje předpoklady statistických analýz, ověřuje postupy pomocí alternativních metod, formálně definuje hypotézy, ale popravdě to vše tak trochu na úkor prezentace a interpretace věcných výsledků. Ukázkově to vidíme v tabulce 16 na straně 35-36, kde jsou výsledky značně nepřehledné, mnohem lépe by je prezentovaly grafy, ve kterých by čtenář mohl získat citlivost na velikost rozdílů v průměrných hodnotách v jednotlivých skupinách. Autorka se omezuje při interpretacích víceméně pouze na konstatování, že nějaká proměnná má „statisticky signifikantní vliv“ a nevěnuje větší pozornost velikosti efektu jednotlivých proměnných, byť při zhodnocení postupně budovaných modelů (na s. 59) tak činí alespoň náznakem. Chybí ale posouzení, jak se velikosti efektu změní po přidání jiných proměnných do modelu, především pokud jde o případné oslabení vlivu vzdělání jakožto pravděpodobně věcně nejvýznamnějšího faktoru v pozadí (který má vliv na všechny více či méně zprostředkující proměnné). Při závěrečném hodnocení se nezamýšlí na tím, co velikosti zjištěných rozdílů znamenají pro vysvětlení zkoumaného fenoménu dezinformovanosti (např. co znamená, že míra dezinformovanosti v nejmladší věkové kategorii je v průměru 2,3 oproti hodnotě 3,0 v kategorii 45-54 let; je to velký nebo malý rozdíl? A v případě vzdělání, co znamená rozdíl mezi průměrnou hodnotou 3,2 u nejnižšího základního stupně a 2,4 u vysokoškoláků?). Jak závažné lze očekávat společenské důsledky z hlediska věcného posouzení rozdílů v míře důvěry v dezinformace?

Hodnocení diskuse a závěrů práce (soulad interpretací a závěrů s výsledky empirických analýz, provedení diskuse závěrů, snaha o vysvětlení závěrů a jejich argumentace, zodpovězení výzkumných otázek, naplnění cílů práce).

Cíle práce jsou v závěru jasně vymezeny a položené otázky resp. výsledky testovaných hypotéz shrnuty. Autorka v závěru shrnuje hlavní zjištění a při jejich interpretaci je dává do souvislosti se závěry uvedené na základě rešerše odborné literatury. Vyhodnocení výsledků bohužel stojí na pouhém konstatování statistické významnosti výsledků. Jakoby autorka práce nevěděla, že inferenční statistické testy slouží pouze k tomu, aby výzkumník mohl naměřené parametry (např. podíly, střední hodnoty, rozdíly, či intenzitu vztahů mezi sledovanými znaky) začít interpretovat ve smyslu zobecnění získaných výsledků ve výběrovém souboru na celou populaci. Jde tedy o první nezbytný krok, po němž musí následovat interpretace věcných výsledků (tj. v případě zkoumání vztahů a rozdílů, jakým směrem vztahy směřují, mezi jakými skupinami jsou jak velké rozdíly a o jak silné efekty jde). Uvedený výsledek na s. 69 „Celkově se tedy přikláníme k pozitivnímu účinku užívání sociálních médií na politickou participaci a míru dezinformovanosti.“ není podložen výsledky analýzy (chybí uvedení alespoň míry korelace pro frekvenci užívání sociálních médií s politickou participací).

FORMÁLNÍ ASPEKTY PRÁCE

Hodnocení naplnění kritérií odborného textu (rozsah práce (BP 72-126 tis. znaků, DP 108-162 tis. znaků) citační normy, odkazy, popis datových zdrojů, jasnost odlišení myšlenek autora od převzatých, seznam literatury atd.)

Formální náležitosti odkazového aparátu jsou v souladu s pravidly pro odborný text. Tvrzení a zjištění autorky jsou odlišena od tvrzení a zjištění převzatých z literatury.

Hodnocení vhodnosti a úplnosti využití informačních zdrojů (literární prameny, databáze, zahraniční literatura, datové zdroje,...)

Práce s informačními zdroji plně splňuje nároky na diplomovou práci. Ocenit je třeba, že práce obsahuje vskutku velké množství zahraniční i české odborné literatury.

Hodnocení jazykové, stylistické a grafické úrovně práce (grafická úprava, členění textu, označení příloh, zpracování tabulek, grafů, schémat atp.)

Struktura členění textu je srozumitelná. Zpracování a formální náležitosti jsou v pořádku. Nicméně k textu jako takovému lze mít několik výhrad a poznámek, která činím s vědomím, že tím autorce snad pomohou v jejím budoucím psaní.

Text zejména v empirické části je prosycen formalistními obraty, které sice využívají rádobu odborná sousloví, nicméně z věcného hlediska činí test pro čtenáře nesrozumitelný. Typickým příkladem může být formulace hypotézy H6c na str. 12.: „Sociodemografický atribut pohlaví souvisí s tendencí věřit dezinformacím“. Čtenáře přeci zajímá tzv. orientovaná hypotéza a očekává sdělení podané srozumitelným jazykem (jako např. Na základě uvedených poznatků předešlých zahraničních studií, očekáváme vyšší tendenci věřit dezinformacím u žen).

S takovými obraty a věcně neorientovanými tvrzeními se setkáváme v textu na více místech, jinde narazíme na spíše naivní výrazy jako „naše proměnné“ (s. 42), nebo „nyní se podíváme na proměnné“ (s. 44).

Zařazení rádob tabulek 1 až 9 na stranách 43 až 48 do samotného textu práce působí až bezútešně. Čtenáře opravdu nezajímá, že v datovém souboru se dílčí proměnná vztahující se k měření konceptu anomie jmenuje A1S (s. 44), zato by jistě ocenil informaci o rozložení hodnot těchto dílčích manifestních proměnných a to nejlépe ve formě uspořádaných boxplotů nebo alespoň tabulky s deskriptivními statistikami. Pravda, doslovné znění otázek je důležité, ale v takovémto detailu patří do přílohy práce, kde je ostatně nacházíme a to včetně otázek v práci nepoužitých (do přílohy by ostatně patřily i chybějící deskriptivní statistiky třídění prvního

stupně). Text jádra práce musí být čtivý a postupně sdělovat hodnotné informace a ne uvádět telefonní seznam proměnných a to ještě s doslovným zněním úvodních návěstí otázek v dotazníku a opakujícími se variantami odpovědí na každém řádku. Tato pasáž se jistě dala podat stručněji a přehledněji. Věcně se ale nejedná v žádném případě o chybu, jen pro čtenáře je to nekomfortní. To že autorka pouze mechanicky kopíruje celé znění otázek do označování proměnných se projevuje v nepřehlednosti zejména v tabulce s výsledky regresního modelu (s. 60), zatímco v tabulce 29 jsou naopak k pojmenování obsahu proměnných použity jen velmi krátké zkratky, pravděpodobně názvy proměnných z datového souboru. Podpůrné výsledky předpokladů použití analytických postupů je také lepší uvádět v poznámkách pod čarou nebo v příloze (např. tabulky 12, 25, 26, 27) než přímo v textu. Tabulky by zasloužily nadpisy vyjadřující, o co v nich jde, ne jen pouhé očíslování. V textu se najdou i drobné formulační nepřesnosti, autorka systematiky označuje třídění dat druhého stupně (vztah hodnot dvou proměnných) jako třídění „prvního“ stupně. Objevuje se věcně nesprávné použití slova „kauzalita“, např. na s. 67: „Výsledky analýzy nám ukázaly pozitivní kauzalitu mezi anomickými pocity jedince a tendencí věřit dezinformacím...“. Zvolený analytický postup zde nemůže zodpovědět směr kauzality.

Další poznámky

Autorka nikde neuvádí, že v empirickém zpracování využívá sekundární analýzu dat (z výzkumu PSÚ AV ČR), tj. sama se nepodílela na definování cílů, přípravě výzkumného nástroje ani na sběru dat.

Celkové hodnocení práce

Barbara Kovářová ve své diplomové práci prokázala, že umí na základě podrobné rešerše odborné literatury formulovat sociologický problém, provést sekundární analýzu kvantitativních dat, včetně jejich adekvátní přípravy a úpravy, a prezentovat zjištěné výsledky. Diplomovou práci proto doporučuji k obhajobě, navrhuji její hodnocení „velmi dobře“.

Otázky a náměty k obhajobě

Jak lze zobecnit výsledky s ohledem na to, že závislá proměnná měří důvěru v dezinformace specificky související s pandemií COVID-19?
Jak závažné lze očekávat důsledky pro společnost na základě věcného zhodnocení naměřených rozdílů v míře důvěry v dezinformace týkající se pandemie COVID-19? A může být pozorovaný obrácený U efekt rozdílu podle věku, způsoben něčím jiným než uvedenou argumentací o odlišném používání sociálních médií (na s. 71)?

Datum: 9. 6. 2024

Podpis: Jiří Šafr